

ΠΩΣ ΝΑ ΧΤΙΣΕΤΕ ΕΝΑ ΚΕΝΤΡΟ ΚΡΑΤΗΣΗΣ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΑΣΤΡΙΑΣ ΣΤΗ ΛΕΣΒΟ

Γαληνός Σπύρος, Καρβούνη Χριστίνα

Συνοπτική Περιγραφή

Πως να χτίσετε ένα κέντρο κράτησης. Η περίπτωση της Βάστριας

Η Κλειστή Ελεγχόμενη Δομή (ΚΕΔ) στη Βάστρια της Λέσβου σηματοδοτεί μια στρατηγική στροφή στην ελληνική και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική. Σε αντίθεση με τα παλαιότερα, υπερπλήρη και χαοτικά κέντρα κράτησης όπως αυτό στη Μόρια, οι αρχές πλέον προτιμούν απομονωμένες, περικλειστές εγκαταστάσεις με αυστηρή επιτήρηση. Η Βάστρια, σχεδιασμένη στην καρδιά ενός πευκοδάσους 30 χλμ. μακριά από τη Μυτιλήνη, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του νέου μοντέλου, συνδυάζοντας τη βιομετρική παρακολούθηση, με το γεωγραφικό περιορισμό και την εξαιρετικά περιορισμένη πρόσβαση.

Παρά τις μαζικές τοπικές αντιδράσεις, ιδιαίτερα μετά τις διαδηλώσεις στην “Καράβα” το 2020, η κατασκευή προχώρησε μέσω ενός μωσαϊκού νομοθετικών τροποποιήσεων και συνεχόμενων αναθεωρήσεων περιβαλλοντικών αδειών.

Η δομή της Βάστριας καλύπτει έκταση περίπου 240.000 τ.μ., με συνολική δομημένη επιφάνεια άνω των 41.000 τ.μ. Περιλαμβάνει δομή υποδοχής και ταυτοποίησης, προ-αναχωρησιακό κέντρο, ειδικές ζώνες για ευάλωτες ομάδες, διοικητικά γραφεία, αθλητικές εγκαταστάσεις και χώρους καραντίνας. Η χωροθέτηση της μακριά από την πόλη της Μυτιλήνης, δίπλα στον χώρο υγειονομικής ταφής απορριμμάτων του νησιού και εντός εύφλεκτης δασικής περιοχής θεωρείται σκόπιμη — με στόχο την απομόνωση των μεταναστών από τη δημόσια σφαίρα και τον περιορισμό της παρέμβασης της κοινωνίας των πολιτών ή άλλων κομματιών της τοπικής κοινωνίας.

Το έργο αντιμετώπισε επανειλημμένες νομικές προσφυγές λόγω διαδικαστικών παραβάσεων και περιβαλλοντικών ανησυχιών. Η πιο σημαντική απόφαση προήλθε από την Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας, η οποία ακύρωσε τις εκδοθείσες άδειες, λόγω έλλειψης Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ). Κάτι που η νομοθεσία προέβλεπε για εγκαταστάσεις τέτοιας κλίμακας. Το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου προσπάθησε να παρακάμψει την απόφαση, καταθέτοντας εκ των υστέρων ΜΠΕ και μειώνοντας προσωρινά την προβλεπόμενη χωρητικότητα σε 2.952 άτομα, πριν την επαναφέρει στις 5.001—πιθανώς για να εξασφαλιστεί η συνέχιση της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης.

Παρά τους ελιγμούς, οι δικαστικές αρχές έκριναν πως ακόμα και μια μικρότερη μονάδα παραβιάζει τα περιβαλλοντικά πρότυπα, ενώ χαρακτήρισαν παράνομη την προβλεπόμενη αποψίλωση 35.000 πεύκων για τον δρόμο πρόσβασης. Παράλληλα, τοπικές αρχές —όπως η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και οι Δήμοι Μυτιλήνης και Δυτικής Λέσβου— υπέβαλαν προσφυγές και αντιρρήσεις καταγγέλλοντας τόσο τους ουσιαστικούς κινδύνους όσο και την έλλειψη δημοκρατικής διαβούλευσης.

Ωστόσο, το Υπουργείο ακολούθησε μία στρατηγική υπεκφυγών, μίνιμουμ προσαρμογών και καθυστερήσεων με σκοπό τη συνέχιση των εργασιών και τη σταδιακή φθορά των αντιδράσεων. Με κάθε δικαστική προσφυγή που αμφισβητούσε τη νομιμότητα του έργου, εκδίδονταν νέες αποφάσεις, που τροποποιούσαν τις τεχνικές περιγραφές του ώστε να παρακαμφθούν τα όποια

νομικά εμπόδια. Το μοτίβο αυτό αποκαλύπτει μια ευρύτερη πολιτική στρατηγική: τη διάβρωση των θεσμικών ελέγχων μέσω τεχνικών ταχυδακτυλουργιών, με την παράλληλη διατήρηση του έργου. Το γεγονός αυτό δεν αντανakλά απλώς μια γραφειοκρατική εμμονή, αλλά τη βούληση να νομιμοποιηθεί ένα καθεστώς νομικής εξαίρεσης, στο όνομα του ελέγχου της μετανάστευσης. Οι τοπικές αντιδράσεις στο έργο της Κλειστής Ελεγχόμενης Δομής στη Βάστρια χαρακτηρίζονται από μεταβαλλόμενες συμμαχίες, πιέσεις και μία στρατηγική σιωπή. Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, υπό τον περιφερειάρχη Κώστα Μουτζούρη, αρχικά ηγήθηκε των βασικών αντιδράσεων, ιδιαίτερα μετά τις συγκρούσεις στην “Καράβα” τον Φεβρουάριο του 2020 που ανέστειλαν προσωρινά το έργο. Η στάση του, που πλαισιώθηκε με όρους εθνικής κυριαρχίας και περιορισμού της κρατικής αυθαιρεσίας, επιβραβεύτηκε εκλογικά. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου, η περιφέρεια υιοθέτησε πιο ήπια στάση, περιοριζόμενη σε νομικές προσφυγές χωρίς συνεχή δημόσια αντιπαράθεση.

Ο Δήμος Μυτιλήνης παρουσίασε πιο έντονη μεταστροφή. Υπό τη δημαρχία του Στρατή Κύτελη, ο οποίος ήταν ευθυγραμμισμένος με την κεντρική κυβέρνηση, ο δήμος στήριξε ενεργά την κατασκευή του νέου ΚΥΤ, υποστηρίζοντας ότι η απομακρυσμένη του τοποθεσία θα προστάτευε την πόλη από περαιτέρω επιβάρυνση. Αυτή η αφήγηση υποστηρίχθηκε και με το κλείσιμο όλων των εναλλακτικών δομών, όπως το δημοτικό ΚΥΤ στο Καρά Τεπέ. Μόνο μετά τις δημοτικές εκλογές του 2023, και υπό το νέο δήμαρχο Παναγιώτη Χριστόφα, ο Δήμος Μυτιλήνης ανακάλεσε επίσημα τη στήριξή του και ξεκίνησε νέες νομικές ενέργειες.

Αντίθετα, ο Δήμος Δυτικής Λέσβου διατήρησε σταθερά αρνητική στάση απέναντι στο έργο. Ωστόσο, η περιορισμένη δικαιοδοσία του μόνο επί του δρόμου πρόσβασης στο ΚΥΤ μείωσε τη δυνατότητα ουσιαστικής παρέμβασης.

Σε επίπεδο κοινωνίας των πολιτών, η εικόνα είναι αυτή της σταδιακής φθοράς. Το κάποτε δυναμικό κίνημα αλληλεγγύης που αναδύθηκε όσο λειτουργούσε το καμπ της Μόριας αποδυναμώθηκε μέσω κρατικών πιέσεων, ποινικών διώξεων, διοικητικών εμποδίων και επιθέσεων από τοπικές αντιδραστικές ομάδες. Παράλληλα η υποχρεωτική εγγραφή ΜΚΟ σε ειδικό μητρώο, σε συνδυασμό με αδιαφανείς διαδικασίες έγκρισης για πρόσβαση στις δομές, περιόρισε την παρουσία και τον κοινωνικό έλεγχο, σε λίγους κρατικά εγκεκριμένους φορείς.

Η πανδημία COVID-19 χρησιμοποιήθηκε ως κάλυψη για περαιτέρω αποδιοργάνωση, ενώ οι απειλές διώξης διαδηλωτών – αρκετοί από τους οποίους αντιμετωπίζουν ακόμη διώξεις – δημιούργησαν κλίμα φόβου. Πολλές διεθνείς οργανώσεις αποσύρθηκαν πλήρως. Το κενό αυτό μεταφράζεται σε μία συνθήκη παθητικής αποδοχής της προτεινόμενης δομής. Ο πληθυσμός, εξαντλημένος από χρόνια αστάθειας, παρουσιάζεται πλέον ως «σύμφωνος» με το έργο. Στην πραγματικότητα, έχει επικρατήσει μια μορφή ελεγχόμενης συγκατάθεσης: η όποια αντίδραση καθίσταται ανέφικτη μέσα από νομικούς, γεωγραφικούς και οικονομικούς περιορισμούς. Η χρήση ευρωπαϊκών κονδυλίων, η ανάθεση τοπικών εργολαβιών και τα στοχευμένα φορολογικά κίνητρα έχουν δημιουργήσει ένα πλέγμα εξάρτησης που απομονώνει τις αντιδράσεις και μετατρέπει τη συλλογική διαφωνία σε αποσπασματική δυσaráεσκεια.

Η περιοχή εγκατάστασης της ΚΕΔ βρίσκεται σε ένα από τις πιο εύφλεκτα οικοσυστήματα της Ανατολικής Μεσογείου. Στο δάσος της Βαστριάς, που αποτελείται κυρίως από πεύκα (Pinus

brutia), δεν έχει υπάρξει διαχειριστικό σχέδιο και δράσεις για χρόνια. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Πληροφοριακό Σύστημα Δασικών Πυρκαγιών (EFFIS) και εκθέσεις ειδικών εμπειρογνομόνων, η απειλή μεγαπυρκαγιάς είναι ήδη υψηλή, και αναμένεται να φτάσει στο μέγιστο επίπεδο με την έναρξη λειτουργίας της εγκατάστασης.

Το εγκεκριμένο σχέδιο πυροπροστασίας περιλαμβάνει εσωτερικά αντιπυρικά μέτρα, πυροσβεστική μονάδα, αντιπυρικές ζώνες, υδατοδεξαμενές και «έξυπνα» συστήματα ανίχνευσης με κάμερες τεχνητής νοημοσύνης. Ωστόσο, οι επικριτές του επισημαίνουν την απουσία δεύτερης οδού διαφυγής, την αναποτελεσματικότητα των αντιπυρικών ζωνών υπό ισχυρούς ανέμους, καθώς και το γεγονός ότι κρίσιμες υποδομές (π.χ. το σύστημα ανίχνευσης πυρκαγιάς) δεν έχουν ολοκληρωθεί. Η απαιτούμενη οδός διαφυγής, η οποία επιβλήθηκε με περιβαλλοντική απόφαση του 2024, δεν έχει καν χωροθετηθεί, επιτείνοντας τον κίνδυνο σε περίπτωση λειτουργίας. Αυτές οι ελλείψεις παραβιάζουν όχι μόνο το ενωσιακό και εθνικό περιβαλλοντικό δίκαιο αλλά και τη θεμελιώδη αρχή της πρόληψης. Σε περίπτωση μεγαπυρκαγιάς, οι συνέπειες θα μπορούσαν να είναι καταστροφικές—όχι μόνο για το περιβάλλον, αλλά και για ανθρώπινες ζωές. Νομικοί υποστηρίζουν ότι αν οι αρχές προχωρήσουν γνωρίζοντας αυτούς τους κινδύνους, ενδέχεται να προκύψει ποινική ευθύνη σε περίπτωση θυμάτων.

Αν ολοκληρωθεί και τεθεί σε λειτουργία, η ΚΕΔ Βάστριας, θεσμοθετεί ένα καθεστώς *de facto* κράτησης υπό το προσωπείο της «ελεγχόμενης υποδοχής». Αν και δεν χαρακτηρίζεται επίσημα ως φυλακή, η δομή έχει σχεδιαστεί για να επιβάλλει αυστηρούς περιορισμούς στην ελευθερία μετακίνησης—μέσω περιμετρικής περίφραξης, απαγόρευσης κυκλοφορίας, υποχρεωτικής νυχτερινής παρουσίας και εσωτερικών συστημάτων παρακολούθησης. Οι περιορισμοί αυτοί, σε συνδυασμό με τους κανονισμούς γεωγραφικού περιορισμού που απαγορεύουν στους διαμένοντες να εγκαταλείψουν το νησί, δημιουργούν μια νομική γκρίζα ζώνη στην οποία η ελευθερία στερείται χωρίς τυπική νομική διαδικασία. Αν και ο νόμος προβλέπει διοικητική κράτηση έως 25 ημέρες, στην πράξη οι περιορισμοί διαρκούν πολύ περισσότερο—ιδίως για απορριφθέντες αιτούντες άσυλο, που μπορεί να κρατούνται έως και 18 μήνες σε προ-αναχωρησιακά κέντρα. Οι υποδομές επιτήρησης ενισχύουν περαιτέρω αυτή την αρχιτεκτονική ελέγχου. Το ΚΥΤ Βάστριας αναμένεται να ενσωματώσει δύο συστήματα ενισχυμένα με τεχνητή νοημοσύνη—τα Κένταυρος και Υπερίων—τα οποία συνδυάζουν βιομετρική αναγνώριση, CCTV, επιτήρηση με drone και ανάλυση συμπεριφοράς. Το 2024, η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα επέβαλε σημαντικό πρόστιμο στο Υπουργείο Μετανάστευσης για σοβαρές παραβιάσεις του GDPR, λόγω ανεπαρκών αξιολογήσεων κινδύνου και ελλিপών εγγυήσεων στη χρήση των παραπάνω συστημάτων. Παράλληλα, σε άλλες νησιωτικές δομές—ιδίως σε Σάμο και Λέσβο—υπάρχουν καταγγελίες για συστηματική κατάσχεση τηλεφώνων διαμενόντων, περιορίζοντας την πρόσβαση σε νομική βοήθεια, επικοινωνία και εξωτερικό έλεγχο. Σ' αυτό το πλαίσιο, η απομόνωση δεν είναι παράπλευρη συνέπεια: είναι ο σκοπός. Η Βάστρια δεν είναι απλώς τόπος κράτησης—είναι σχεδιασμένη ώστε να αποκλείει τους διαμένοντες σε αυτή από τη δημόσια σφαίρα και από την προστασία των δικαιωμάτων τους.

Βασικές υποδομές παραμένουν ημιτελείς. Η παροχή νερού δεν προβλέπεται ακόμα, και η δομή θα χρειαστεί καθημερινή τροφοδοσία με υδροφόρα βυτία. Ταυτόχρονα η απόρριψη λυμάτων μπορεί να επηρεάσει προστατευόμενα ρέματα της περιοχής, ενώ οι εκτιμήσεις για τα στερεά απόβλητα φαίνονται ασυνήθιστα χαμηλές.

Το οικονομικό αποτύπωμα της ΚΕΔ Βάστριας είναι τεράστιο για το νησί, αποτελώντας τη δεύτερη μεγαλύτερη δημόσια ή ιδιωτική δαπάνη για δεκαετίες. Με πάνω από 80 εκατομμύρια ευρώ (κυρίως από ευρωπαϊκά κονδύλια), το έργο έχει δημιουργήσει εργολαβίες, μισθώσεις γης και μακροπρόθεσμες συμβάσεις παροχής υπηρεσιών. Αυτή η οικονομική ένεση, ταυτόχρονα με σειρά φορολογικών μέτρων και διευκολύνσεων, έχει καλλιεργήσει σχέσεις εξάρτησης με την τοπική κοινωνία, οι οποίες εν μέρει εξηγούν τη μείωση των αντιδράσεων.

Η Βάστρια δεν είναι απλώς ένα κέντρο κράτησης—είναι η υλική ενσάρκωση μιας ευρωπαϊκής πολιτικής στροφής προς την αορατοποίηση, την τεχνολογικοποίηση του ελέγχου και τον γραφειοκρατικό αποκλεισμό. Αντικαθιστά το χαοτικό προσφυγικό τοπίο με τον ολοκληρωτικό έλεγχο—με τεράστιο όμως ανθρώπινο, περιβαλλοντικό και δημοκρατικό κόστος. Μέχρι τα μέσα του 2025, το έργο είναι σχεδόν ολοκληρωμένο, όμως η ενεργοποίησή του εκκρεμεί λόγω έλλειψης βασικών υποδομών: ηλεκτροδότησης, περίφραξης και—κυρίως—οδού έκτακτης διαφυγής. Με τον υπάρχον σχεδιασμό το κέντρο παραμένει μια πιθανή παγίδα θανάτου—και ένα μνημείο μιας αποτυχημένης μεταναστευτικής πολιτικής βασισμένης στον εγκλεισμό αντί της προστασίας.